EIT Food | Regional Innovation Scheme

EIT Food is supported by the EIT
a body of the European Union

Food Foresight: Въздействие на COVID-19 върху сектора на храните в Централна и Източна Европа

Доклад за държава: **България**

Institute for Agrostrategies and Innovations

Съдържание

Резюме 4

Българската хранително-вкусова промишленост: основни тенденции и характеристики преди COVID-19 7

- Хранително-вкусовата промишленост в България 7
- Ролята на международната търговия в хранително-вкусовата промишленост 9
- Установени макро уязвимости 13

Картографиране на последиците от COVID-19 14

- Пандемията от коронавирус COVID-19 в България 14
- Последици от COVID-19 върху хранително-вкусовата промишленост в България 18

Прогноза – Сценарии и последици 22

- Състояние на възстановяването 22
- Определяне и контекстуализиране на сценариите за българската хранително-вкусова промишленост 26
  - Икономически фактори. 27
  - Държавна политика и други фактори 27
  - Сценарий 1: „Път към пълно възстановяване” 28
  - Сценарий 2: „Път към един нов потребител” 29
  - Сценарий 3: „Път към едни нови правила” 30
  - Сценарий 4: „Път към изкривяване и срив” 31
- Резултати от анализа на сценариите и последици 32
  - Доставчици на селскостопанска продукция и средства за производство. 32
  - Производство на храни и напитки 33
  - Retail 34

Политически и инвестиционни импликации. 37

- Сфери за възможности и растеж 37
- Мерки за подкрепа 40

Приложение: Методика на изследването 41

Препратки 42

Резюме

Пандемията COVID-19 засегна всеки сектор на икономиката. Сътресението, предизвикано от пандемията, е важен тест за устойчивостта на икономиките на Централна и Източна Европа. Както фирмите, така и политическите лидери трябва да дадат ефективен отговор на бързо променящия се икономически пейзаж.

Въпреки стабилния си растеж и относителната си устойчивост, хранително-вкусовата промишленост също е засегната. Макар сътресенията да налагат всеобхватен отговор в подкрепа на засегнатите, те също така ускоряват някои тенденции, които вече се развиват в рамките на хранително-вкусовата промишленост. Настоящият анализ използва структурно-историческия и свързания с пандемията скорошен развой на хранително-вкусовата промишленост в Централна и Източна Европа, за да определи как ще се развива тя в бъдеще при различни екзогенни обстоятелства.

Тенденции и характеристики на развитието

Основните местни уязвимости в цяла Централна и Източна Европа, които биха могли да спрат растежа по време на икономически сътресения, включват застаряваща работна сила, недостиг на работна ръка, увеличаващ се натиск върху разходната конкурентоспособност и голяма зависимост от външни пазари. Освен това има и уязвимости, които са специфични за хранително-вкусовата промишленост. Те включват намаляващ дял на заетостта в селското стопанство,

непостоянство в производството, разходи за приспособяване на производството, както и зависимост от вноса и обусловено от износа търсене за конкретни производители.

Картографиране на въздействието на COVID-19

Сътресенията от свързаното с пандемията от коронавирус COVID-19 въздействие върху хранително-вкусовата промишленост са тройни. Най-директни са действителните сътресения, които включват промени в търсенето и застой от гледна точка на предлагането. Вторият вид сътресения са финансовите. Посредством стимули във финансовия сектор хранително-вкусовата промишленост ще среща повече затруднения при придобиването на необходими инвестиции и капитал, като същевременно е подложена на ограничени международни капиталови потоци. Третият вид сътресения са свързани с поведенчески промени – както от страна на потребителите, които може да променят своите модели на потребление съобразно своето ниво на избягване на риска, така и от страна на фирмите, с повишаващата се несигурност относно бъдещото производство и потенциални законодателни промени.

Анализ на Прогнози – Сценарии

Краткосрочното и средносрочното бъдеще на хранително-вкусовата промишленост е анализирано през призмата на четири сценария относно икономическата публична политика и други външни фактори.

Бъдещето на хранително-вкусовата промишленост

Пандемията от коронавирус COVID-19 разстрои в значителна степен всички сектори в хранително-вкусовата промишленост в Централна и Източна Европа. Макар че имат силно отрицателно въздействие, тези разриви също така ускориха тенденции, спрямо които браншът би трябвало да се приспособи независимо от това. Най-важните от тези тенденции са цифровизацията и променящите се предпочитания на потребителите. Тези катализатори създават възможности за по-устойчиво развитие. Обаче различните заинтересовани лица по веригата на генериране на добавена стойност в хранително-вкусовата промишленост трябва да се подготвят за структурно по-големи промени, които ще засегнат сектора в това число климатична промяна и по-строга регулация на опазването на околната среда. В известна степен пандемията е встъпление към тези промени.

Цялостна матрица на хранително-вкусовата промишленост

Публична политика и други фактори
От неблагоприятни към Благоприятни

Нов потребител

- Потребителите предпочитат местни продукти
- Нарастващо значение на хранителната стойност
- Преминаване към готвене у дома, което е благоприятно за търговците на дребно, но засяга неблагоприятно сектора на хотелите, ресторантите и кафетериите (ХоРеКа)

Пълно възстановяване

- Непокътнато движение на трудови ресурси
- Облекчен ценови натиск
- Липса на сривове в търговията
- Промяна на предпочитанията на потребителите, с което се създава възможност за по-малки местни играчи

Изкривяване и срив

- Свръхпредлагане на стоки
- Прекъсване на движението на трудови ресурси
- Намаляващо национално търсене
- Малко чуждестранни и национални инвестиции
- Нови политики и нормативни актове, които генерират допълнителни разходи

Нови правила

- Нови политики и нормативни актове, които генерират допълнителни разходи
- Протекционизъм, който намалява конкуренцията, риск от търговски усложнения
- Конкуренцията е подложена на решения за възприемане на цифрови решения

Икономически фактори
От отрицателни към положителни

Българската хранително-вкусова промишленост: основни тенденции и характеристики преди COVID-19

Хранително-вкусовата промишленост в България

Хранително-вкусовата промишленост в България се ползва от уникалното ѝ разположение между Азия и Европа. Понастоящем около 58% от цялата земя в България е предназначена за селско стопанство. Освен традиционното земеделие, в България значително се увеличи био-земеделието, особено поради субсидиите от Европейския съюз, нарасналата местна покупателна способност и растящото потребителско търсене. Обаче секторът на хранително-вкусовата промишленост все още има нисък капацитет за преработване и затова 80% от био продуктите са за износ. Поради това въпреки ръста в био-земеделието специализираните магазини в България продължават да разчитат основно на вносни пакетирани биохрани и напитки, които съставляват 60% от всички био-продукти. Следва да се отбележи, че основните продукти на растежа на България в сектора на търговията на дребно с хранителни стоки са млечни продукти за мазане, заместители на кафе, чай, подправки, сушени зеленчуци, цитрусови плодове, овче месо, грах, ядки и кокосови орехи.[1]

Хранително-вкусовата промишленост в България възлиза на една пета от цялото промишлено производство и е индустрия в размер на 7,06 милиарда щатски долара. Заетите в сектора са почти сто хиляди служители, като в него има около 6300 фирми.

Фигура 1. Селско стопанство – дял от Брутната добавена стойност (%)

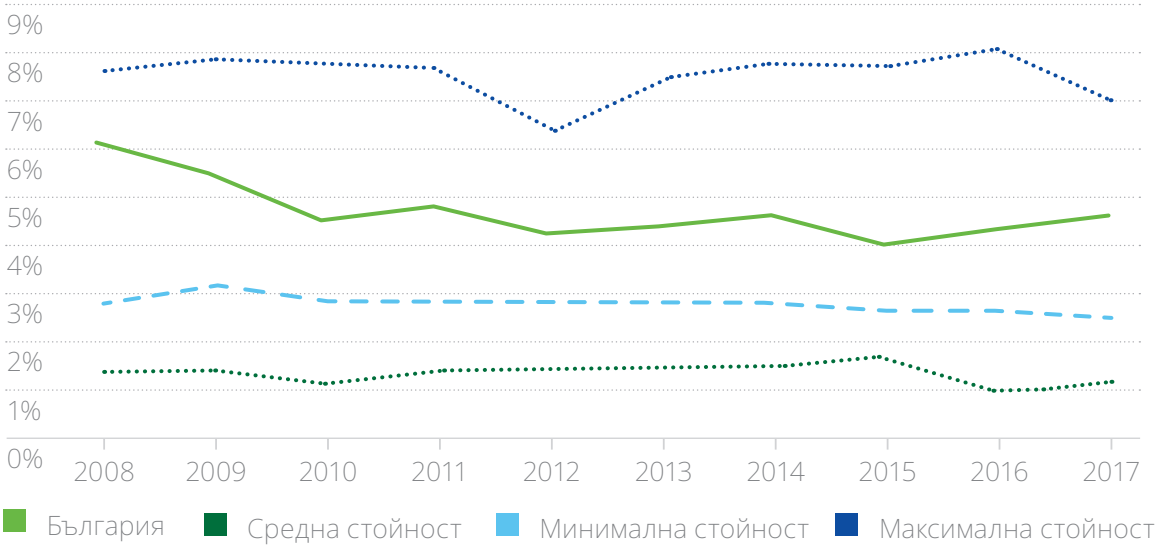

Източник: Делойт, Евростат

Водещите под-сектори в рамките на хранително-вкусовата промишленост хлебопроизводството и сладкарството, производството и преработването на млечни продукти, продукти от червено месо и пилешко, преработване на плодове и зеленчуци, сладки и винопроизводство.[2]

Търговията на дребно също е в подем, като през 2017 г. продажбите достигнаха 6,6 милиарда щ.д.. Българските потребители развиват вкус към храна с по-високо качество, което означава, че търсенето е голямо, както и предлагането на работна ръка.[3] Българските магазини за хранителни стоки, супермаркети и хипермаркети обикновено си набавят и закупуват продукция от местни производители, търговци на едро и вносители. През посредните години обаче е налице промяна към директен внос, за да бъдат избегнати по-високите разходи, свързани с покупките от посредници.

Фигура 2. Производство на хранителни продукти, напитки и тютюневи изделия, дял от общата Брутна добавена стойност (%)

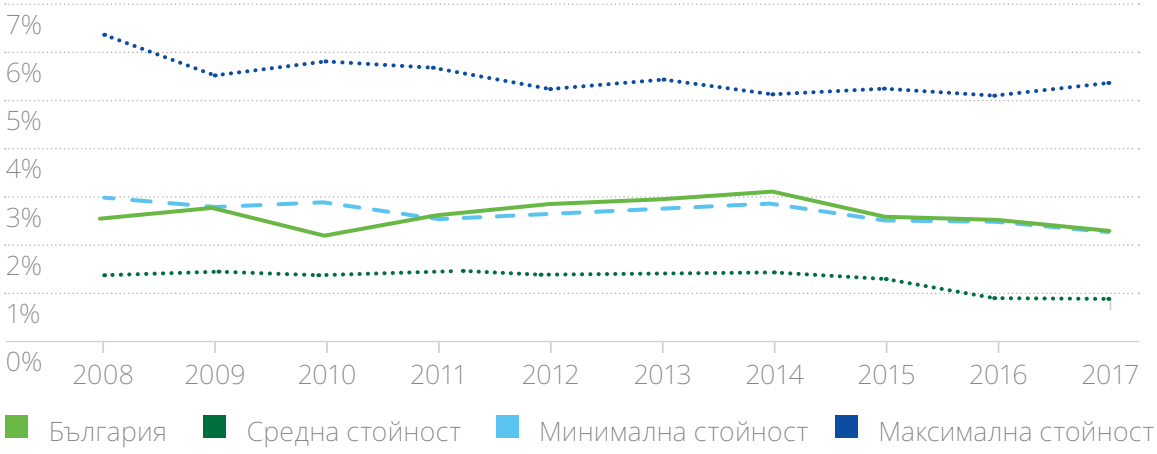

Източник: Делойт, Евростат

Секторът „Хотели, ресторанти и кафетерии" (ХоРеКа) в България все още се развива, като нараства броят на фирмите от висок и луксозен клас. Това до голяма степен се дължи на нарастващия туризъм[4] и повишената покупателна способност.[5]

Най-значимите търговски партньори в областта на храните и селскостопанските продукти в рамките на ЕС са Румъния, Германия, Гърция, Полша, Нидерландия и Италия. Търговията с Румъния и Гърция възлиза на една трета от цялата търговия със селскостопански стоки в България в рамките на ЕС. Извън ЕС основните търговски партньори в търговията с храни и селскостопански стоки включват Турция, Сърбия, Република Северна Македония и Съединените щати.[6]

Ролята на международната търговия в хранително-вкусовата промишленост

През последните няколко десетилетия по целия свят се наблюдаваше значителна интернационализация на производствения процес. Развитието на глобалните вериги на образуване на добавена стойност (ВДС) предлага множество възможности за производителите и потребителите, но поражда и известни рискове, особено по време на неочаквани сътресения в икономиката, като например срива на предлагането в една страна, който може да се пренесе нагоре по веригата (към доставчиците на средства за производство) или надолу по веригата (към потребителите), което увеличава първоначалното сътресение. За да се оценят конкретните уязвимости, произтичащи от взаимовръзките по веригата на доставки, бяха анализирани преките зависимостите от вноса и износа, включително и непреките взаимовръзки, на хранително-вкусовата промишленост в България и в други държави от Централна и Източна Европа.

Зависимост от вноса на хранително-вкусовата промишленост в България

Зависимост от вноса, свързана с непосредствените средства за производство

Използването на вносни непосредствени средства за производство, стоки и услуги в дадена икономика представлява паричен поток, който изтича от националната икономика към чужди държави. Непосредствената зависимост от вноса на средства за производство може да бъде анализирана по два начина – като зависимост от прекия внос (наричана също така „съдържание на вноса") и зависимост от непрекия внос[7] - сборът на тези два показателя дава цялостна картина за общия размер на непосредствените средства за производство, които се изискват за произвеждане на една единица продукция в хранително-вкусовата промишленост. Въпреки че колкото по-голяма е стойността на цялото съдържание на вноса, толкова по-голяма е уязвимостта от търговски сътресения, определено количество внос се счита, че носи положителни последици, като например улесняване на диверсификацията на продуктите и привеждане в действие на проконкурентни ефекти, включително намаляване на разходите и подобрения на качеството в окончателния продукт.

Хранително-вкусовата промишленост в България разчита в умерена степен на вноса на непосредствени средства

за производство, като делът на всички сектори е сходен с този за целия регион на ЦИЕ– 0,25 при производството на селскостопанските култури и животновъдството, 0,32 при риболова и аквакултурите и 0,27 при производството на храни и напитки.[8]

Зависимост от вноса, свързана с компонентите на крайното предлагане

- Потреблението на вносни стоки от хранително-вкусовата промишленост от страна на домакинствата е значително по-ниско в България, отколкото в региона на Централна и Източна Европа (в сектора на селскостопанските култури и животновъдството – 0,15 спрямо 0,23 средно – а в сектора на риболова и аквакултурите – 0,35 спрямо 0,68 средно) и е еднакво в сектора на производството на храни и напитки (0,32).
- Разходите за вносно крайно потребление на правителствения сектор в рамките на хранително-вкусовата промишленост са доста ниски и под средното за региона.
- Бруто образуването на капитал в България е умерено ниско в цялата хранително-вкусова промишленост, но все пак е над средната стойност за ЦИЕ за сектора на риболова и аквакултурите (0,15 спрямо 0,10 average) и за сектора на производството на храни и напитки (0,26 спрямо 0,18 за региона).

Фигура 3. Съдържание на прекия и непрекия износ във връзка с непосредствените средства за производство в сектора на хранително-вкусовата промишленост в България и в държавите от Централна и Източна Европа

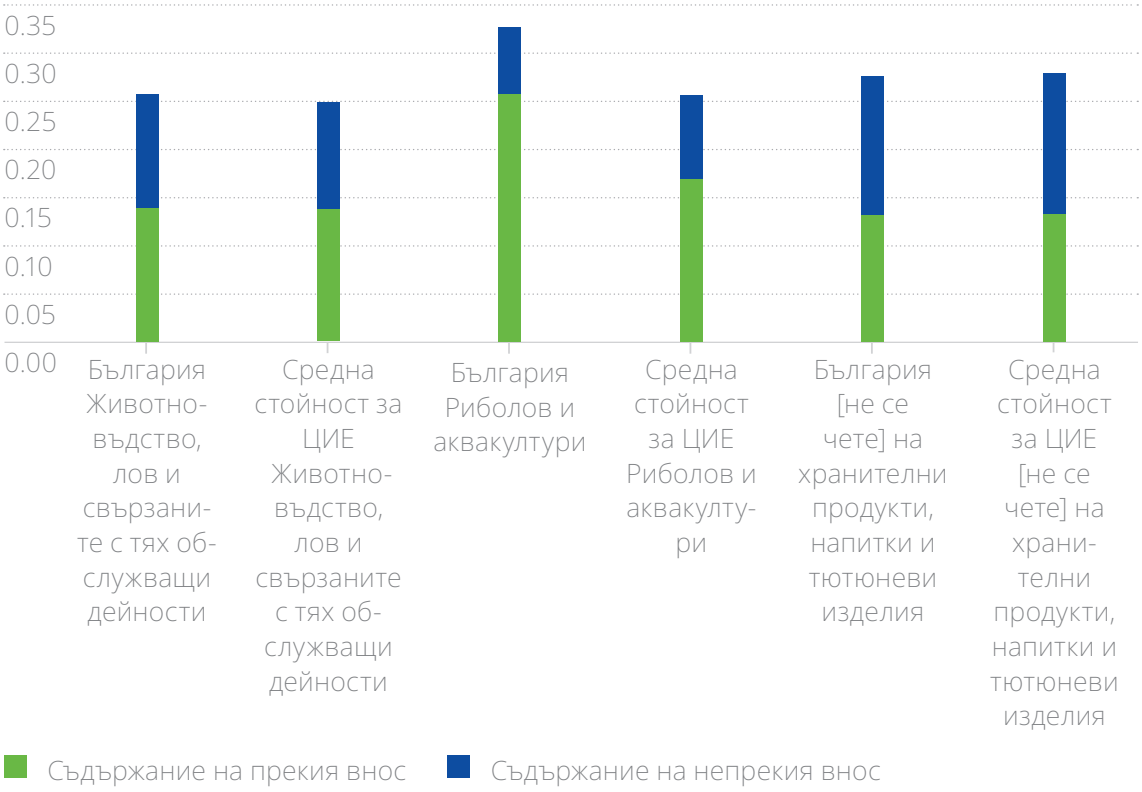

Източник: собствени разработки въз основа на изчисленията „средства за производство – продукция"

Фигура 4. Пряка зависимост от вноса, свързана с компонента на крайно предлагане в сектора на хранително-вкусовата промишленост в България и в държавите от ЦИЕ

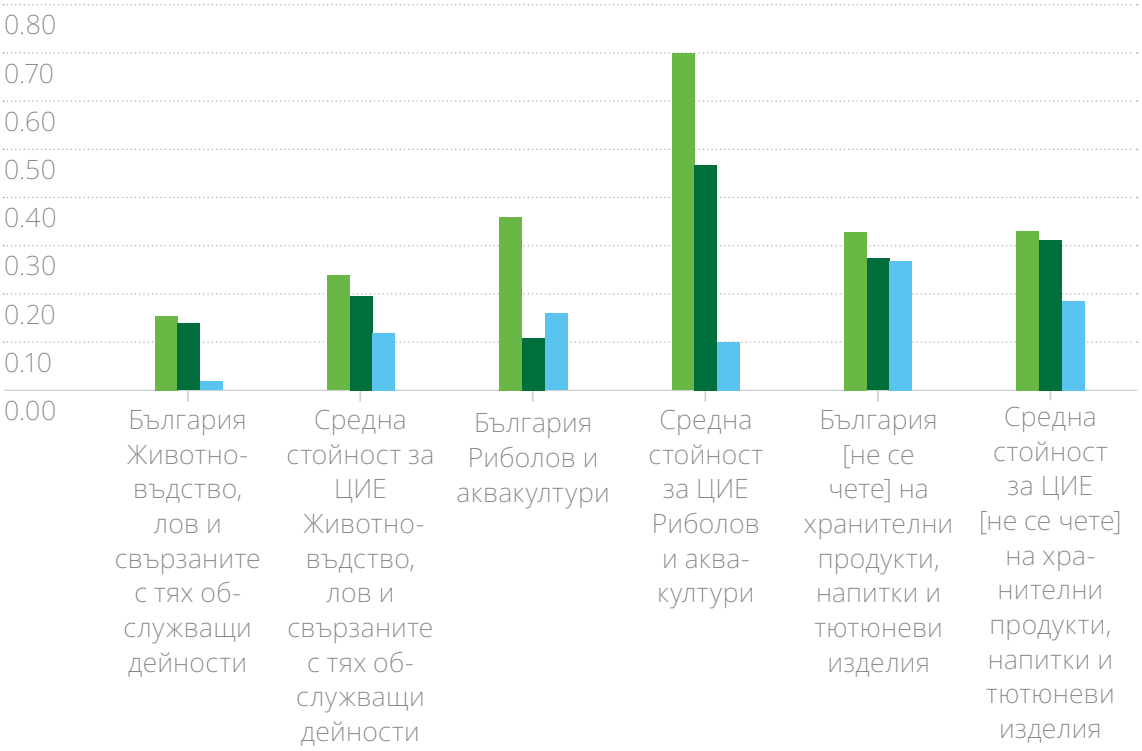

Източник: собствени разработки въз основа на изчисленията „средства за производство – продукция"

Експортоемкост на хранително-вкусовата промишленост в България

Поради либерализацията на търговията на глобалните пазари, включително пазарите на хранително-вкусовата промишленост, експортната конкурентоспособност стана все по-важна за гарантиране на дългосрочен успех на фирмите като допринася за формиране на тяхното конкурентно предимство.

Хранително-вкусовата промишленост на България е експортоемка в ниска до умерена степен – най-ниската експортоемкост се наблюдава при сектора на риболова и аквакултурите (15%), следван от сектора на производството на храни и напитки (25%) и накрая – с по-висока експортоемкост от средната за ЦИЕ стойност – износа на селскостопанските култури и животновъдството, който възлиза на 34% от общата продукция на този сектор.

Установени макро уязвимости

Основната пречка пред икономическия растеж в България е недостигът на работна ръка. Макар безработицата да намалява, все още има висок процент незаетост за конкретни групи хора, включително най-неквалифицираните и живеещите в селски райони. В България работещите бедни продължават да бъдат значителен проблем, особено що се отнася до младите и нискоквалифицираните работници. Това е видно и във високите нива на неравенство, което се дължи и на ниските нива на пенсиите за старост.

Като основни пречки за прехода към насочена към иновациите икономика Европейската комисия отбелязва „ниските нива на публични и частни инвестиции и фрагментираната система на научните изследвания", както и „неадекватното справяне с проблемите на околната среда. Понастоящем България има най-големия процент смъртност, свързана със замърсяването на въздуха в Европейския съюз.

На модернизацията на икономиката продължават да пречат недостатъчните нива на инвестициите. Макар темповете на инвестициите да се увеличиха, като дял от БВП инвестициите остават ниски. Освен това чуждестранните национални [sic!] инвестиции също са ниски. Въпреки това положителното е, че страната значително намали външния си дълг, който се е понижил с 42% от 2009 г. Нетната международна инвестиционна позиция се е подобрила от -92% GDP през 2010 г. на -35% през 2018 г.[9]

Заключения – основни макро уязвимости

Притокът на преките чуждестранни инвестиции (ПЧИ) в България е нисък.

В краткосрочна перспектива преобладават външните рискове.

Неблагоприятни демографски тенденции.

Несигурност относно публичните политики.

Висок процент незаетост и недостиг на работна ръка.

Картографиране на последиците от COVID-19

Сътресенията, причинени от COVID-19, са уникални и не могат да се сравняват с други кризи през последните години, включително с Голямата рецесия от 2007 до 2009 г. Високата степен на несигурност относно продължителността и интензитета на пандемията и липсата на готови предписания „от учебниците по икономика", изисква ясен анализ на сценариите. Обаче има консенсус, че последиците от COVID-19 са налице както от гледна точка на търсенето, така и от гледна точка на предлагането в икономиката.

Правим изводите си въз основа на данни относно разпространението на пандемията и смъртността ѝ, както и на мерките, предприети от правителството – наложени ограничения и предоставена помощ. Данните са сверени и със средните стойности за целия регион, за да се измери колко добре се справя страната от гледна точка на ограничаване на разпространението на пандемията и на помощта, оказана на гражданите ѝ.

Пандемията от коронавирус COVID-19 в България

Пандемията от коронавирус COVID-19 засегна пряко хиляди хора в цяла Централна и Източна Европа. Към средата на м. септември 2020 г. в дванадесетте анализирани в настоящия доклад държави имаше над 335 хиляди потвърдени случая на COVID-19. В рамките на същия период починалите вследствие COVID-19 в региона наброяваха близо 10 хиляди души.

Фигура 5. Потвърдени случаи на COVID-19, общо на 1000 жители

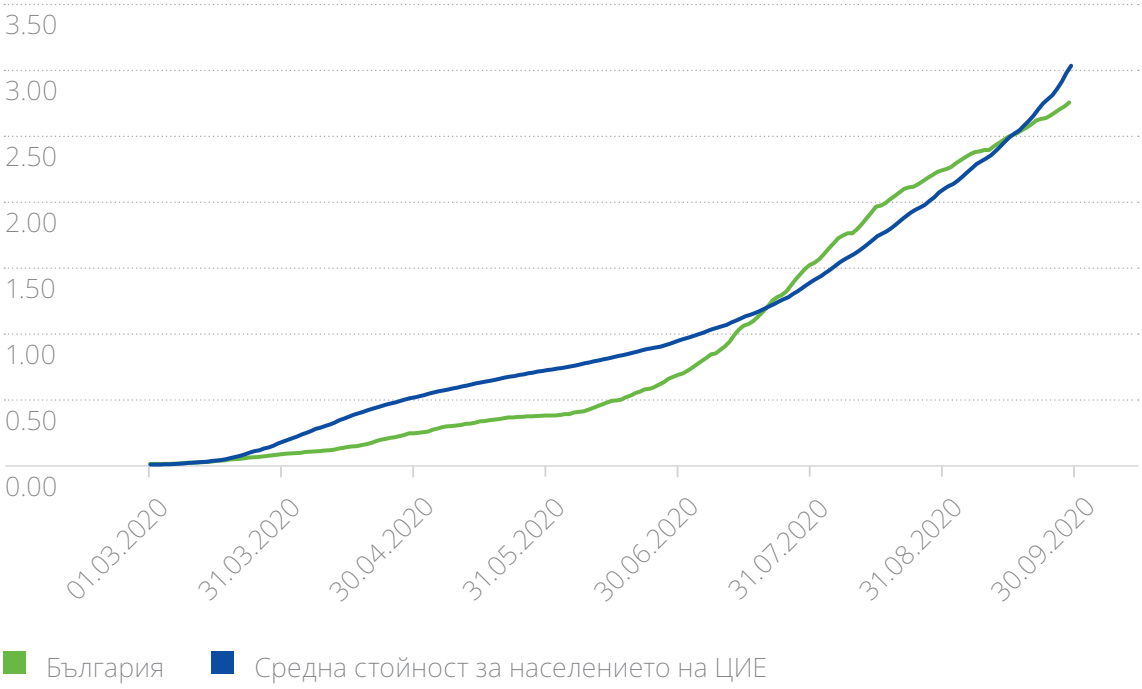

Източник: Делойт, Макробонд

Фигура 6. Общо смъртни случаи от COVID-19, общо на 1000 жители

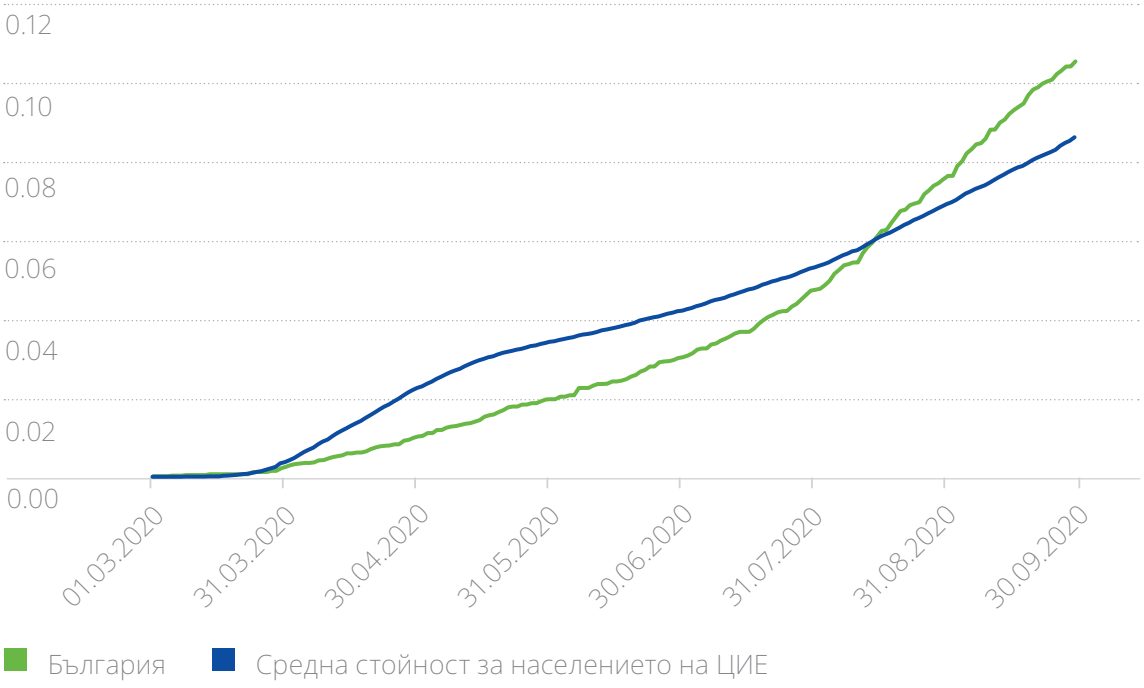

Източник: Делойт, Макробонд

Броят на установените случаи в България беше по-нисък от средното за ЦИЕ, обаче започна да нараства по-бързо в началото на м. юли. Малко след това той надхвърли средните стойности, за да намалее отново в края на м. август. Общият брой на смъртните случаи също беше по-малък от средното в началото на пандемията, но го надхвърли в началото на м. август. Като цяло ситуацията в България не се различава много от тази в целия регион.

Мерките по налагане на изолация в България са сходни с тези в останалата част от региона на Централна Европа. По показателя „строгост" на мерките, средно за няколко дати, страната се намираше под или на нивото на средното за всички 12 държави. Механизмите за публично подпомагане, които бяха въведени, изглеждат подходящи и намаляването на ставката на ДДС за ресторантските услуги може да се окаже успешна мярка на бранша да се помогне, за да ускори темпа след периода на изолация.

Таблица 1: Ограничителни мерки и механизми за публично подпомагане в България

Категория	Описание
Ограничителни мерки	Около 3 месеца строго затваряне на фирми, включително ресторанти, молове и хотели. Повечето магазини за хранителни стоки, супермаркети, аптеки и др. останаха отворени. От 3 юни ресторантите и кафенетата отново могат да работят на закрито. Мерките за изолация са в сила до 31 юли.
Механизми за публично подпомагане	• Субсидиране на заплати за работещите в засегнатите сектори; • Отсрочване на кредити на физически лица; • Схеми за гаранции на кредити; • Отсрочване на корпоративен данък до 30 юни; • Намаляване на ДДС за ресторантски услуги, книги и бебешки храни от 20 на 9 процента до края на 2021 г.; • Възможност за регистрирани безработни да сключат трудови договори със селскостопански производители без да губят помощите си за безработица; • Субсидия за минималната заплата в продължение на три месеца за фирми, които наемат безработно лице.

Източник: Проучване и изследване на Делойт

Фигура 7. Ограничителни мерки – Показател „строгост на мерките”

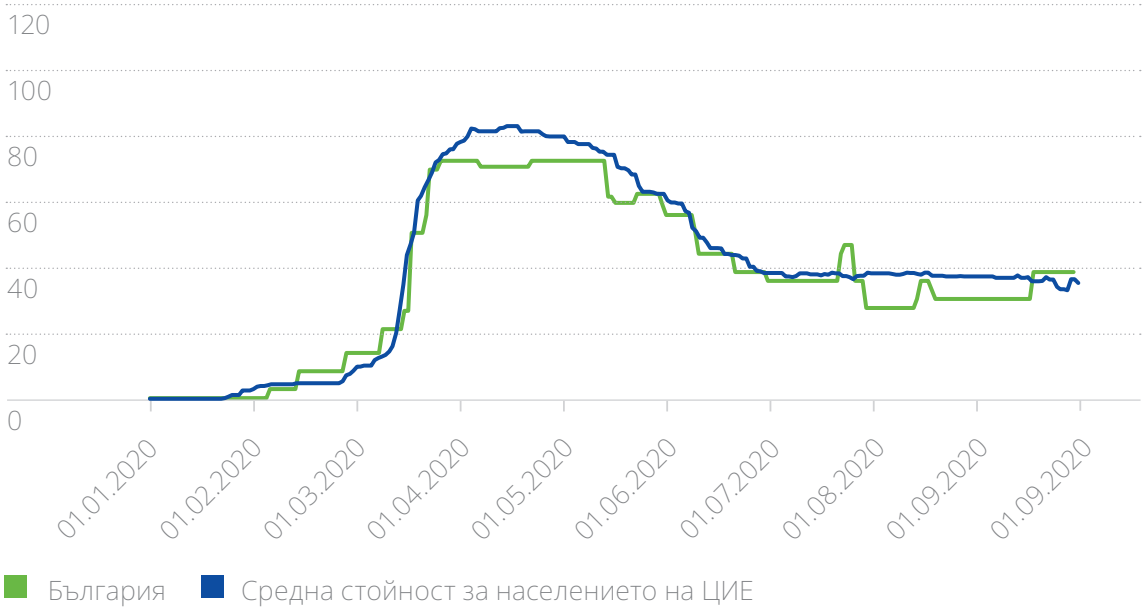

Източник: Делойт, Hale, Thomas, Noam Angrist, Emily Cameron-Blake, Laura Hallas, Beatriz Kira, Saptarshi Majumdar, Anna Petherick, Toby Phillips, Helen Tatlow, Samuel Webster (2020). Oxford COVID-19 Government Response Tracker, Blavatnik School of Government.

Заключения

Разпространението на COVID-19 беше сходно със средното за ситуацията в ЦИЕ, като се отбелязва ръст на броя както на случаите, така и на смъртните случаи през последните месеци;

Показателят „строгост на мерките” показва сходни, макар и по-ниски стойности от наблюдаваните в региона.

Въведени са подходящи мерки за ограничаване на разпространението и за подпомагане на населението;

Последици от COVID-19 върху хранително-вкусовата промишленост в България

За да се изчислят количествено последиците от COVID-19, бяха използвани няколко показателя. Първо – прегледахме данните за потребителската мобилност, която служи като лакмус за настроенията на потребителите и/или за строгостта на ограничителните мерки. След това бяха изведени и преизчислени наличните краткосрочни показатели, за да се покаже дълбочината и продължителността на икономическите сътресения – както от гледна точка на предлагането (производството), така и на търсенето (предимно търговията на дребно). Всеки показател е даден със съответния репер за ЦИЕ, който обхваща 12 икономики.

Фигура 8. Мобилност на потребителите, хранителни стоки и аптеки, в сравнение с изходното положение (%)

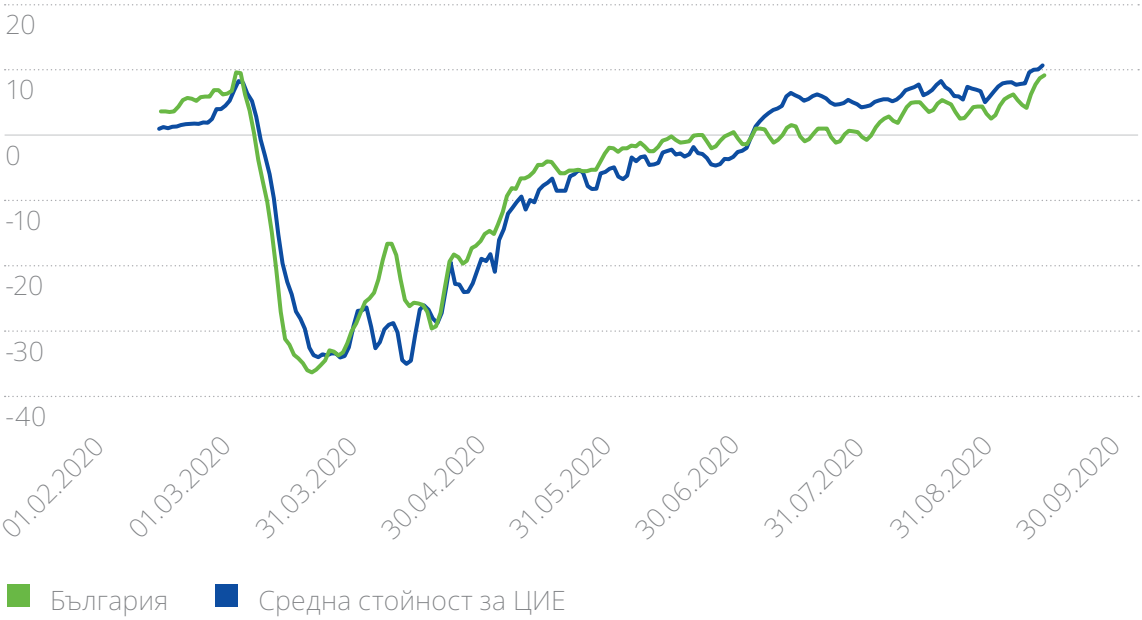

Източник: Делойт, Макробонд, Данни относно мобилност на Гугъл

Мобилността в рамките на сектора на търговията на дребно както на стоките от първа необходимост, така и на стоките за развлечение, бе засегната най-тежко от първоначалните ограничения за налагане на изолация. Към началото на м. май, когато започна разхлабване на ограничителните мерки, мобилността постепенно започна да се увеличава до обичайните си нива отпреди пандемията. Мобилността на страната остава относително ниска през периода с начало м. юли в сравнение със средните нива за ЦИЕ. Обаче средната стойност на мобилността в България е далеч по-малко засегната от действителния ръст на случаите на COVID-19, което означава, че повечето потребители са реагирали най-силно на самите предприети превантивни мерки. Въпреки че броят на случаите остава голям, мобилността продължава да се подобрява.

Таблица 2: Диаграма на последиците от COVID-19 – промишлено производство

Производство на избрани стоки		март 2020 г. като % от март 2019 г.	април 2020 г. като % от април 2019 г.	май 2020 г. като % от май 2019 г.	юни 2020 г. като % от юни 2019 г.	юли 2020 г. като % от юли 2019 г.
Производство на капиталови стоки	България	91%	66%	70%	76%	85%
	средноп-ретеглена стойност на БВП за ЦИЕ	81%	51%	65%	84%	93%
Производство на трайни по-требителски стоки	България	89%	87%	93%	105%	109%
	средноп-ретеглена стойност на БВП за ЦИЕ	84%	57%	79%	101%	112%
Производство на нетрайни потребител-ски стоки	България	91%	88%	90%	92%	92%
	средноп-ретеглена стойност на БВП за ЦИЕ	98%	84%	91%	96%	98%
Производство на хранителни стоки и напитки	България	104%	89%	93%	102%	99%
	средноп-ретеглена стойност на БВП за ЦИЕ	104%	87%	93%	98%	101%

Таблица представя сезонно и календарно коригирани данни.
Източник: Делойт, Евростат

При промишленото производство България се класира малко по-добре през първите месеци от пандемията в сравнение с други държави от региона на ЦИЕ. Най-засегнато е производството на капиталови стоки, но при все това резултатите му са с 5-15% по-добри в периода между м. март и м. май. По-късно – през м. юни и м. юли – растежът на България се забавя, докато средната стойност за ЦИЕ нараства по-бързо. Всъщност при всички категории България първоначално е малко по-слабо засегната, но и по-бавно се възстановява в сравнение със средното за ЦИЕ. При трайните стоки България е с 30 процентни пункта над ЦИЕ през м. април, докато по-късно през м. юли изостава с .3 п.п. При категориите на нетрайните стоки и храните положението е много сходно в България и ЦИЕ, като се отбелязва спад от около 10-15% през м. април.

Таблица 3: Диаграма на последиците от COVID-19 – търговия на едро и на дребно

Оборот (постоянни цени)		март 2020 г. като % от март 2019 г.	април 2020 г. като % от април 2019 г.	май 2020 г. като % от май 2019 г.	юни 2020 г. като % от юни 2019 г.	юли 2020 г. като % от юли 2019 г.
Търговия на едро, с изключение на моторни превозни средства и мотоциклети	България	87%	87%	87%	89%	N/A
	среднопретеглена стойност на БВП за ЦИЕ	105%	90%	94%	100%	N/A
Търговия на дребно, с изключение на моторни превозни средства и мотоциклети	България	83%	82%	82%	83%	82%
	среднопретеглена стойност на БВП за ЦИЕ	98%	87%	98%	100%	102%
Продажби на дребно на храни, напитки и тютюневи изделия	България	101%	96%	83%	81%	79%
	среднопретеглена стойност на БВП за ЦИЕ	106%	94%	97%	97%	99%
Продажби на дребно на нехранителни стоки (включително горива)	България	74%	75%	76%	84%	84%
	среднопретеглена стойност на БВП за ЦИЕ	93%	83%	98%	102%	104%
Продажби на дребно в неспециализирани магазини, където преобладават храни, напитки и тютюневи изделия	България	101%	97%	83%	80%	78%
	среднопретеглена стойност на БВП за ЦИЕ	106%	94%	97%	96%	99%
Продажби на дребно на храни, напитки и тютюневи изделия в специализирани магазини	България	101%	85%	87%	88%	87%
	среднопретеглена стойност на БВП за ЦИЕ	99%	86%	92%	97%	97%

Таблицата представя сезонно и календарно коригирани данни.

Източник: Делойт, Евростат

Противно на интуицията или икономическата теория производството на нетрайни потребителски стоки в България не се представя по-добре отколкото на трайните такива. Сведенията за производството на храни и напитки също са смесени, но динамиката е много близка до наблюдаваната при средните стойности за държавите от ЦИЕ.

За разлика от по-слабото първоначално въздействие върху производството България претърпява по-тежък удар в сектора на търговията на дребно в сравнение със средните стойности за ЦИЕ. В този случай страната също така се възстановява по-бавно. Търговията на едро се е свила с 13% през м. април в сравнение с предходната година (10% средно в региона) и се възстановява едва до 89% през м. юни в сравнение с предходната година (100% в региона). Продажбите на дребно на храни, напитки и тютюневи изделия не са пострадали много през м. април, като спадът е едва до 96% в сравнение с предходната година (94% в региона), но за разлика от държавите от ЦИЕ по-късно продължават да намаляват, достигайки чак до 79% (99% в региона). Положението е сходно и при специализираните и неспециализираните магазини, със слабо първоначално повлияване, но и невъзможност за възстановяване по-късно.

Заключения

Потвърдените случаи на COVID-19 са сходни, макар и малко по-малко от средното;

Смъртността от COVID-19 е равна на средната, но напоследък нараства по-бързо;

Производството на храни и напитки се представя по същия начин или по-добре в сравнение с други национални браншове и се възстановява по-бавно в сравнение с държавите от ЦИЕ

Строгостта на ограничителните мерки е сходна със средното за региона;

Потребителското търсене на хранителни продукти е намаляло с едва 4 % през м. май и след това е продължило да спада с 22% сравнено с предишната година през м. юли.

Прогноза – Сценарии и последици

Състояние на възстановяването

Твърде рано е да се предскаже дали ръстът на БВП за следващата година ще позволи България да компенсира повечето от последиците от пандемията и дали те ще се окажат толкова драстични, че ще продължат да затрудняват икономиката през 2021 г. Струва си да се напомни изключително високата степен на несигурност на прогнозите поради непрекъснато развиващата се ситуация с пандемията. Обаче в съпоставителна перспектива бихме могли да идентифицираме някои важни фактори, които ще определят възможни бъдещи сценарии за страната и за хранително-вкусовата промишленост.

Относително умереното свиване на БВП в България (-8.5% на годишна база) е следствие на комбинацията от 3 фактора – липсата на значителни макроикономически дисбаланси преди настъпването на кризата, подобряваща се ситуация във финансовия сектор преди сътресението и мащабно държавно подпомагане. Поради високата степен на несигурност е трудно да се очаква бързо възстановяване, отделно от разходите, които са нужни за работа в новата реалност. Принципно в краткосрочната перспектива за България преобладават външните рискове. По-слабият от очакваното ръст в ЕС и Турция, увеличаващите се политически и геополитически несигурности и затягащите се глобални финансови условия биха могли да повлияят на търговията и растежа. Вътрешните рискове включват (горепосочения) прекомерен ръст на заплатите, което би могло да ускори инфлацията и в крайна сметка да ерозира конкурентоспособността.

Фигура 9. Промяна на БВП, % на годишна база

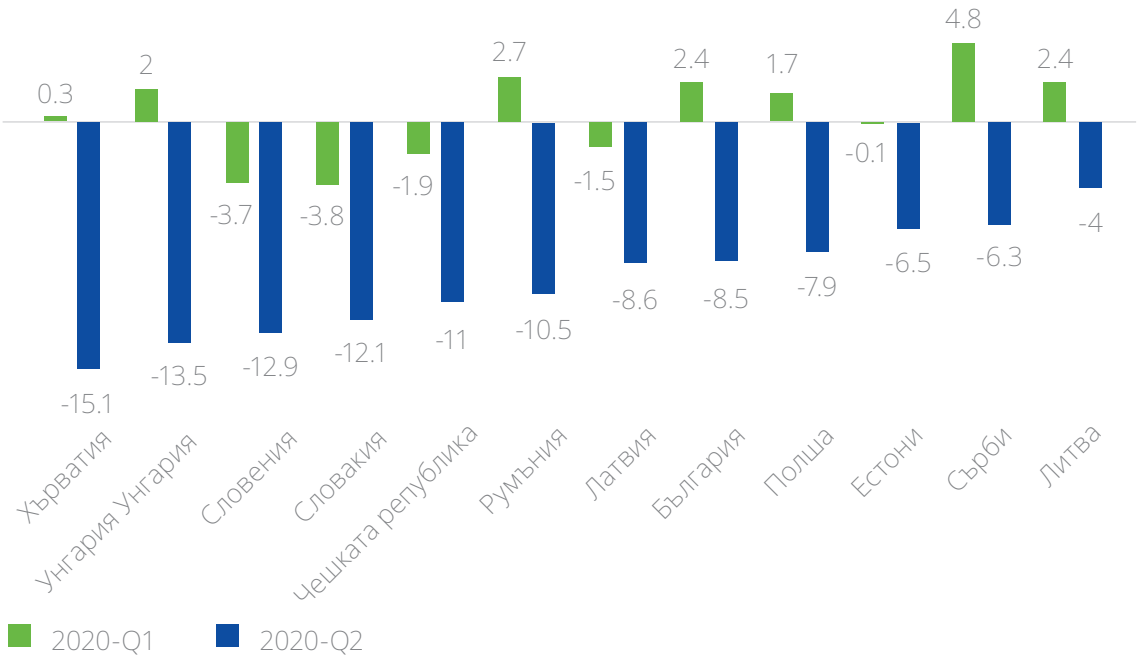

Източник: Делойт, Евростат, Статистическа служба на Република Словакия

Таблица 4: Макроикономически прогнози на Европейската комисия

Държава	БВП (% промяна година/ година)		Процент на инфлацията - Хармонизиран индекс на потребителските цени (%)		Заетост* (% промяна година/година)		Частно потребление* (%промяна година/ година)		Общ държавен баланс* (% БВП)	
	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021
България	**-7.1**	**5.3**	**1.0**	**1.1**	**-2.5**	**0.5**	**-5.8**	**5.6**	**-2.8**	**-1.8**
Хърватия	-10.8	7.5	0.4	1.4	-3.9	3.0	-6.9	6.1	-7.1	-2.2
Чешката република	-7.8	4.5	2.8	2.2	-3.1	0.8	-4.6	4.0	-6.7	-4.0
Естония	-7.7	6.2	0.3	1.9	-5.7	3.7	-7.2	7.1	-8.3	-3.4
Унгария	-7.0	6.0	3.5	2.8	-3.8	1.1	-6.0	5.5	-5.2	-4.0
Латвия	-7.0	6.4	0.4	2.0	-2.6	0.9	-6.1	7.0	-7.3	-4.5
Литва	-7.1	6.7	0.8	1.5	-3.5	2.0	-9.9	7.8	-6.9	-2.7
Полша	-4.6	4.3	2.7	2.8	-4.5	2.2	-4.9	3.8	-9.5	-3.8
Румъния	-6.0	4.0	2.5	2.8	-2.5	0.6	-6.2	4.9	-9.2	-11.4
Сърбия**	-2.4	4.0	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A
Словакия	-9.0	7.4	1.9	0.8	-3.4	2.0	-7.1	7.2	-8.5	-4.2
Словения	-7.0	6.1	0.2	1.1	-2.7	2.0	-6.1	6.3	-7.2	-2.1

* Прогнози от пролетта на 2020 г. Други прогнози от изданието Лято 2020 г..

**Прогнози на Световната банка заСърбия.

Източник: Делойт, Евростат, Световна банка

Освен това прогнозата на Европейската комисия допуска и постепенно вдигане на ограниченията и връщане на медико-санитарната ситуация към нормалното. Следователно се допуска, че няма да има завръщане на вируса – „втора вълна". Освен коронавируса през идните тримесечия все повече ще се зависи на възприетата стратегия и мерки за възстановяване в средносрочен план, както и на качеството на бизнес средата и по-малко – на краткосрочните мерки като например осигуряване на ликвидност на фирми или субсидиране на заетостта.

Определяне и контекстуализиране на сценариите за българската хранително-вкусова промишленост

Прогнозният анализ ще възприеме методиката на планиране на сценарии.[10] Изградена бе матрица въз основа на променливи на две нива (като самите те съдържат множестно относими под-променливи), като бяха създадени четири алтернативни квадранта със сценарии, които помежду си представят една песимистична, една умерена и една оптимистична бъдеща среда. Тези сценарии са изработени подробно въз основа на анализ на местния пазар и регионален анализ чрез изходни данни, получени от работни групи, проведени с експерти по електронно-информационни технологии в областта на храните, представляващи всеки регион. Така се гарантира, че веригите на генериране на добавена стойност в хранително-вкусовата промишленост в обхвата на нашия доклад са ситуирани по подходящ начин в регионалните си контексти в рамките на матрицата на прогнозите, чрез включване на анализ „отдолу-нагоре" в рамката „отгоре-надолу".

Подбраните променливи на две нива са икономически фактори, държавна политика и други фактори. Оценените в рамките на същите под-променливи (екзогенни променливи) са, както следва »

Икономически фактори

Вътрешно търсене

Високо: Потребителското търсене на стоки се възстановява и веригите на доставки са подложени на минимален сриv.

Ниско: Икономическото свиване (и безработицата) намаляват покупателната способност на потребителите, а следователно и търсенето. Разполагаемите доходи на потребителите и потребителските им навици стават все по-консервативни, като се избягват разходи за висококачествени храни.

Външни търговски условия

Благоприятни: С възстановяването на пазарите местните вериги на доставките са в състояние да се върнат към обичайната търговска дейност, отразена в цените отпреди епидемията. Преодолени са свързаните с пандемията пречки пред търговията в рамките на и извън ЕС.

Неблагоприятни: DУнищожаването на търсенето на международните пазари за борсови стоки намалява стойността на местните експорти и продукция. Като пазар с малък марж местните фермери страдат от външни ценови сътресения. Възникват сривове на търговията както на база конкретен случай в рамките на ЕС, така и на чуждестранните пазари

Доверие на потребителите и фирмите

Благоприятно: Потребителското търсене на стоки се възстановява по устойчив начин и веригите на доставки усещат минимално сътресение. Нивото на избягване на рискове, свързани със здравето, е на равнището отпреди сътресението. Потребителите стават по-информирани и образовани с времето.

Неблагоприятно: Потребителите не се връщат напълно към старите си потребителски навици и модели, като намаляват разходите за луксозни продукти и такива с висока добавена стойност, като се задържа известно отместване към по-евтини основни продукти и трайни стоки. Потребителите с по-голяма неохота се хранят в ресторанти и по-често приготвят храната си вкъщи, като използват продукция с по-ниска добавена стойност.

Държавна политика и други фактори

Ограничителни мерки

Благоприятни: Облекчаване на мерките за изолация, край на сътресенията по веригите на доставки и движението на трудови ресурси.

Неблагоприятни: Мерките за изолация продължават с повтарящи се „вълни" – карантините и извънредните проверки стават норма. Ресторантите остават в ограничен режим с ограничен капацитет, което директно унищожава търсенето.

Политическа подкрепа

Висока: Правителствата предоставят подходящи пакети от помощи, които подпомагат икономическата дейност, доверието на потребителите и бизнеса, както и покупателната способност – като по този начин подпомагат да се поддържа търсенето на храни и напитки.

Ниска: Правителствената помощ е неадекватна, за да успокои потребителите, за да запази работни места и да подпомогне устойчивото възстановяване на икономиката.

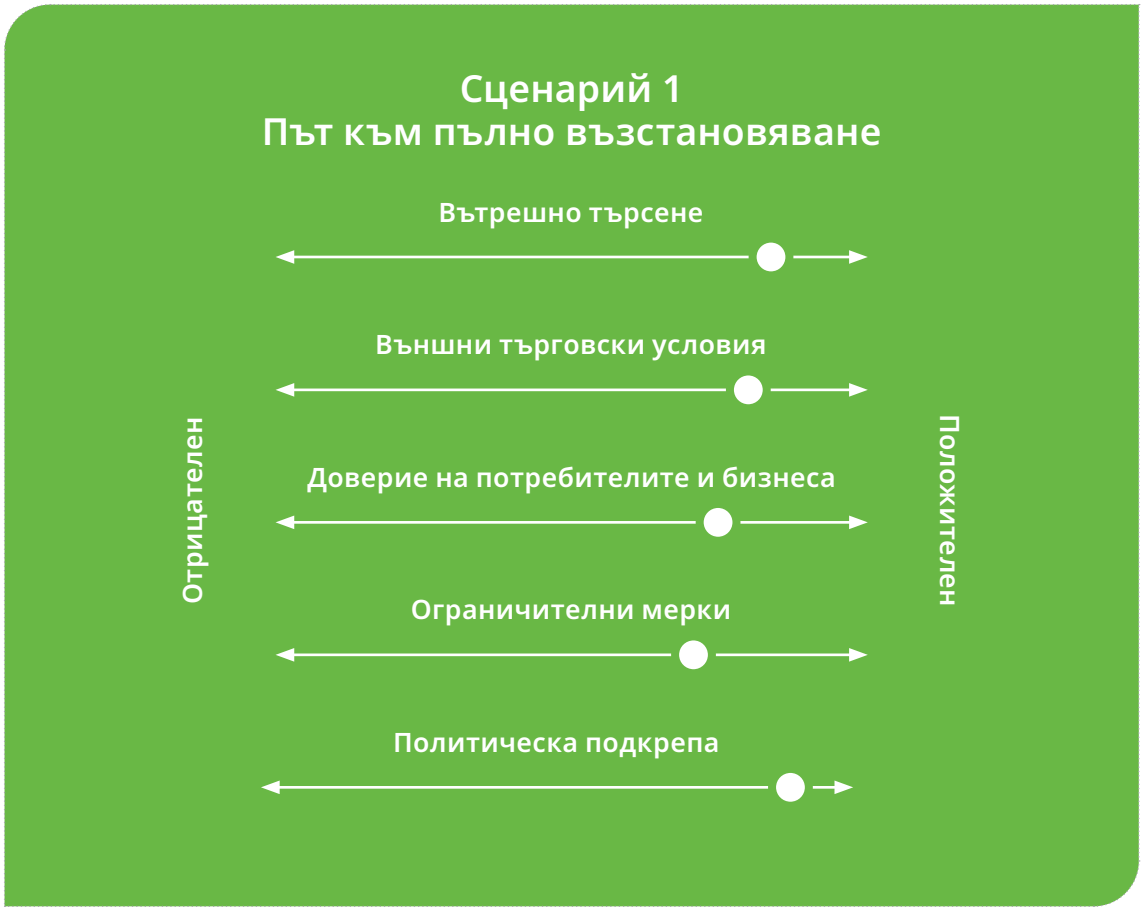

За да се види сценарият „Пълно възстановяване", може да се очаква множество ендогенни и екзогенни променливи да се придвижат в благоприятна посока. Поради изискването за благоприятни условия във всички аспекти този сценарий би могло да се определи като „оптимистичен".

- Ограничителните мерки се вдигат напълно. Създава се ваксина или лекарство и ваксината/лекарството се разпространява успешно.
- Облекчаване на срива на движението на трудови ресурси и търговските потоци, както и на сектора „ХоРеКа".
- Подобряване на доверието на бизнеса и потребителите.
- Главните търговски партньори и източниците на туристи се ползват от сходно благоприятни условия.
- Ефективна политическа подкрепа от страна на националните правителства за катализиране и привеждане в действие на ранните промени.

Сценарий 2
Път към един нов потребител

Като един от двата „умерени" сценария би могло да се очаква, че сценарият „Един Нов потребител" е резултат на една особена комбинация от условия, които от една страна дават възможност за пълно възстановяване, а от друга – на практика го осуетяват, посредством значителни и трайни последици върху потребителските тенденции и поведения, които се превръщат в промени в търсенето, към които в известна степен трябва да се приспособи цялата верига на генериране на добавена стойност в хранително-вкусовата промишленост.

- Вдигането на ограничителните мерки е отличително предварително условие. Създадени са ваксина или лекарство и ваксината/лекарството се разпространява успешно.
- Запазването на поведенческите последици, които достигат нагоре по веригата на генериране на добавена стойност в хранително-вкусовата промишленост.
- Промяна в търсенето, изразяваща се най-вероятно в спад в търсенето на храни с по-висока добавена стойност.
- Слаба политическа подкрепа (не успява да даде нов тласък на потреблението).
- Глобалното икономическо възстановяване се движи в положителна посока, вследствие на което чуждестранните пазари могат да абсорбират в известна степен нови национални излишъци.
- Наблюдават се по-ниски резултати в сектора „ХоРеКа" (дори и само поради спад във вътрешните пътувания).

Сценарий 3
Път към едни нови правила

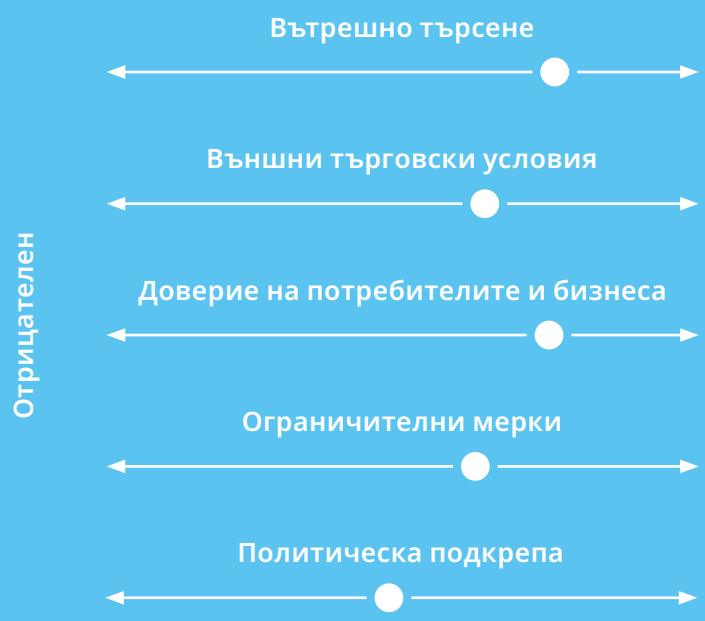

Като един от двата „умерени" сценария този за „Нови правила" е резултат на комбинация от условия, които по някакъв начин са противоположни на онези в сценария „Един нов потребител". За разлика от горепосочения сценарий при този потребителската база всъщност е недвусмислено готова да се завърне към положението отпреди пандемията, но последиците от правителствената политика – ограничителни мерки за сдържане на вируса – са такива, че това е до известна степен затруднено.

- Вдигането на ограничителните мерки не е гарантирано. Все още в страната не се разпространява ваксина или лекарство.
- Правителствената политика представлява смесица от финансова подкрепа и ограничителни мерки.
- Секторът „ХоРеКа" страда, като се опитва да се възстанови в атмосфера на хронически рискове и налагане на изолация.
- Следователно ще се промени структурата на потреблението между секторите и между стоките в тях.
- Срив на веригите за доставки и пречките пред движението на сезонна (мигрантска) работна ръка.
- Потенциално забавяне и преустановяване на инвестициите в преработвателни мощности за храни, които генерират добавена стойност.

Сценарий 4
Път към изкривяване и срив

Пътят към „Изкривяване и срив" е израз на „песимистичния" сценарий, при който неблагоприятно се съчетават както икономическите фактори, така и тези на държавната политика.

- Засилени ограничителни мерки, неблагоприятни външни търговски условия и недостатъчно политическа подкрепа.
- Понижено доверие на потребителите и бизнеса; спад на вътрешното търсене.
- Влошаващите се търговски условия може да доведат до понижени цени на глобалния пазар – заплаха за селскостопанските производители. Рискът от протекционизъм рязко усилва свиването.
- По-стриктни санитарни стандарти, правила за социално дистанциране и други промени в нормативните правила, по-високи разходи за делови операции / намаляване на производителността (дохода на служител).

Резултати от анализа на сценариите и последици

Доставчици на селскостопанска продукция и средства за производство

- Доставчиците на селскостопанска продукция и средства за производство са изложени по уникален начин (измежду трите оценявани сектора) на ценови сътресения на глобалните пазари на борсови стоки. Това е специфична уязвимост, тъй като България се намира извън еврозоната.
- Преминаването към продукция с по-ниска добавена стойност (свързано със сценариите „Един нов потребител" и „Срив") предлага една потенциална възможност под формата на незначителен подем на търсенето. Това би могло да изисква промяна на миналата тенденция на разрастване на монокултурното производство.
- Сътресенията при движението на сезонната работна ръка са отличителен риск за този сектор, като мерките за изолация оказват силен натиск върху възнагражденията. В този случай прекалено силния обменен курс на еврото може да се превърне в предизвикателство.
- Потребителите може да обръщат все по-голямо внимание на съставки и консерванти, добавяни към сурови продукти или към такива с ниска степен на преработка като начин за поддържане на добър имунитет.
- Би могло да се очакват по-силни сътресения за стоки, които се потребяват главно от хора с по-малка покупателна способност, които се характеризират с висока степен на чувствителност (еластичност) на търсенето спрямо промени в цените и разполагаемия доход. В известна степен това подпомага търсенето за някои сектори на селското стопанство, но не и за други. Животновъдството и производството на по-висококачествено месо могат да пострадат във влошен икономически климат за сметка на цената.
- Значителната зависимост от търсенето на ХоРеКа означава, че пълното възстановяване на селскостопанския сектор зависи от завръщането на туристическия поток в България.
- Ограниченията за движението на чуждестранни туристи и спадът в търсенето в сектора на услугите ще повлияят и на сектора на винопроизводството. Въпреки това съгласно новите потребителски правила местните винарни биха могли да се конкурират с по-скъпи чуждестранни алтернативи.

Държавна политика и други фактори
От неблагоприятни към Благоприятни

Един нов потребител

- Промени на предпочитанията на потребителите в посока към повече местна продукция
- Потенциално нараснало търсене на селскостопанска продукция с по-ниска степен на преработка, тъй като потребителите по-често готвят у дома
- По-голямо значение на стоките с хранителна стойност

Пълно възстановяване

- Производствените излишъци изчезват, тъй като търсенето се завръща към етапа отпреди пандемията
- Ценовият натиск върху фермерите се облекчава
- Преустановява се сривът на движението на работна ръка

Изкривяване и срив

- Срив на движението на сезонна и международна работна ръка
- Прекомерното предлагане води до спад на пазарите на борсови стоки
- Вътрешното търсене намалява вследствие на икономическия спад

Нови правила

- Нарастващ натиск върху фермерите във връзка с възнагражденията
- Риск от усложнения в търговията (особено при животновъдството), а също така и протекционизъм
- Допълнителните мерки за здравословни и безопасни условия потенциално увеличават разходите
- Потребителското търсене се завръща към структурата си отпреди пандемията

Икономически фактори
От отрицателни към положителни

Източник: анализ на Делойт

Производство на храни и напитки

- Успехът и формата на сектора на преработване на храни е силно свързан с търсенето на продукти с висока добавена стойност
- Един значителен източник на търсене на продукция с висока добавена стойност зависи от сектора „ХоРеКа", както и от състоянието на сектора на туризма в България
- Дълготрайното свиване на туризма в България може да се преобразува в по-малко възможности за местно преработване, което генерира добавена стойност
- Последиците от изолацията върху ресторантите следва да бъдат модулирани посредством приложения за доставки и строгост при прилагане на политиката
- Производителите са облагодетелствани от глобалните излишъци – печелейки стойност от намаляващите цени на средствата за производство, при услови че валутните курсове се стабилизират, а също и че държавните политики няма да повлияят много на цените.

Държавна политика и други фактори
От неблагоприятни към Благоприятни

Един нов потребител

- Изменени потребителски модели по посока отлив от ресторантите и хранене вкъщи
- Необходимост от препозициониране на производителите на храни поради променящото се търсене
- Производителите на храни са облагодетелствани от по-ниските цени на международния пазар

Пълно възстановяване

- Нивата на растеж и търсене се връщат към миналата си динамика
- Секторът остава конкурентен и привлекателен за инвеститори
- Повишено доверие и покупателна способност на потребителите

Изкривяване и срив

- Производството на храни е засегнато от срива на „ХоРеКа"
- Консервативните модели на потребление на потребителите подкопават потенциала за растеж на преработвателите и производителите.
- Нови политики и нормативни актове, които генерират допълнителни разходи
- Спират инвестициите в мощности за преработка на храни и актуализиране на производствените процеси

Нови правила

- Производството на храни засегнато от срива на „ХоРеКа"
- Нови политики и нормативни актове, които генерират допълнителни разходи
- Протекционизъм, който намалява конкуренцията
- Производителите на храни са потенциално облагодетелствани от по-ниските цени на селскостопанските борсови стоки

Икономически фактори
От отрицателни към положителни

Източник: анализ на Делойт

Retail

- Търговците на дребно на (хранителни стоки) са по-добре предпазени от сътресенията на пандемията, отколкото други сектори – отливът от потреблението в ресторанти по посока към консумация у дома подпомага потреблението на магазините за хранителни стоки
- Онлайн търговията на дребно с хранителни стоки става основна среда за конкуренция, което изисква сериозни инвестиции в логистични мрежи и онлайн рекламни структури.
- При отлива към пазаруване онлайн на хранителни стоки е налице рискът от намаляване на трафика между физически търговски обекти, което оказва натиск върху магазините, които може да изпитват затруднения със заплащането на режийни разноски. Този ефект ще бъде ограничен по-скоро до градове с определено ниво на конкуренция в търговията на дребно.

- Като страна със значителен сектор на туризма (възприеман като стратегически важен за икономиката), търговията на дребно в България (включително ХоРеКа) е изложена в голяма степен на рисковете от ограничителните мерки
- При сценария „Нови правила" потребителите структурно се връщат към търсенето на сходни продукти, каквито са потребявали преди пандемията, но ограниченията намаляват мащаба на общото потребление
- В случай на благоприятни икономически условия доверието на потребителите и покупателната способност ще се възстановят и ще нараснат, което ще позволи на пазара да се върне към тенденциите отпреди пандемията към стоки с по-високо качество и по-висока добавена стойност
- Демографските промени може да засегнат продажбите. Съобщава се, че по време на изолацията мъжете все повече приемат ролята на основен купувач на хранителни стоки за домакинствата, а търговците на дребно съобщават за последващи промени в това какво и как се купува.[11]

Важността на климатичните условия

Благоприятните климатични условия биха били един желан катализатор за възстановяване. Климатичните промени носят със себе си нежелана променливост на климатичните условия, като се увеличават екстремните такива– независимо дали това е под формата на нехарактерно обилни валежи от дъжд (в неподходящ момент) или кратки периоди с необичайни горещини и топлинни рекорди, които стимулират растящата тенденция към суша и спад на влажността на почвите в цяла ЦИЕ. Намаляването на влажността в почвата е особено тревожно за доставчиците на селскостопанска продукция и средства за производство, не само поради увеличаващото се изтощаване и загуба на обработваема земя, но и поради по-малкия обем на реколтата за сметка на по-сухи почви, които не успяват да разтворят (а следователно и да съхранят) важни торове.

Климатичните условия са променлива, която е естествено важна за всеки анализ на хранително-вкусовата промишленост. Като валидна екзогенна променлива тя може да бъде включена в матриците в перото „други" като фактор. За да се поддържа съгласуван набор от променливи, на които по-добре може да се влияе и да бъдат предвиждани, тя бе изведена от горепосочената методика. Обаче това по никакъв начин не би следвало да намалява важността на наличието ѝ в такъв доклад и следва да се има предвид като модулиращ фактор, който би могъл да повлияе на всеки сценарий както благоприятно, така и неблагоприятно, действайки като катализатор на пречка пред която и да било конкретна промяна, в частност за доставчиците на селскостопанска продукция и средства за производство.

Държавна политика и други фактори
От неблагоприятни към Благоприятни

Един нов потребител

- Необходимост от коригиране на маркетинговите стратегии на търговците на дребно, за да се адаптират към променящите се потребителски нужди
- Изисква се по-голям капацитет за пазаруване онлайн, за да се изпълнят очакванията на клиентите
- Силна конкуренция между търговците на дребно, за да изпълнят търсенето и очакванията

Пълно възстановяване

- Обичаен ход на дейността да големите търговци на дребно
- Възможност за растеж за по-малки местни играчи
- Увеличаването на пешеходния трафик и покупателната способност на потребителите води до ръст на потреблението
- Секторът „ХоРеКа" се връща към нивата отпреди пандемията, което дава тласък на свързаните с него сектори

Изкривяване и срив

- Намаляващото доверие на потребителите води до по-ниско потребление[12]
- Консервативните модели на потребление водят до по-редки посещения на магазини и по-малки харчове
- Търговците на дребно се сблъскват с допълнителни разходи, за да гарантират изпълнението на нормативните актове за здравословни и безопасни условия
- Страда не само секторът „ХоРеКа", но и услугите по доставки предлагат намалени начини за съхраняване на продажбите (при които по-широкият икономически климат подкопава покупателната способност на потребителската база)

Нови правила

- Търговците на дребно са облагодетелствани от отлива по посока на готвенето вкъщи, което способства за пешеходния трафик в магазините за хранителни стоки
- Услугите за храни и кетъринг страдат от слабо търсене
- Конкуренцията е подложена на решения за възприемане на цифрови решения – особено що се отнася до късите вериги на доставки на храни за плодове и зеленчуци
- Основите на българския бранш „ХоРеКа" са разклатени от ограничителите мерки, което намалява търсенето на стоки с висока добавена стойност в ресторанти и барове

Икономически фактори
От отрицателни към положителни

Източник: анализ на Делойт

Политически и инвестиционни импликации

Сфери за възможности и растеж

Възможностите за растящо потребление зависят главно от очакването за повишаващи се доходи и нараснало търсене на продукти с висока стойност (през 2018 г.). Службата „Чуждестранно селско стопанство" на Министерството на земеделието на САЩ отбелязва, че се наблюдава промяна на потребителските навици и това е отразено в бързото развитие на на мрежата за търговия на дребно с храни. По-младите български потребители се държат различво от по-възрастните потребители и/или пенсионерите. Има тенденция по-младите работници да имат по-високи доходи (а следователно и по-голяма покупателна способност), благодарение на което има по-голяма вероятност те да купуват по-висококачествени продукти, да посещават ресторанти и да пътуват. Обаче по-възрастните потребители и пенсионерите често пъти получават по-ниско възнаграждение (или пенсии) и трябва да се ограничават до основни продукти и базови потребности с по-ниска добавена стойност.

Секторът „ХоРеКа" е значителен източник на търсене за фермерите и доставчиците на средства за производство. Докато първоначалните мерки за налагане на изолация и сътресенията от ограничаването на вируса засегнаха негативно два взаимосвързани сектора,

след повторното отваряне на границите, ръстът на местния туризъм би могъл да бъде възможност за селскостопанския сектор в близко бъдеще. Тъй като пътуването извън Европейския съюз продължава да бъде изпълнено с несигурност, туристите от ЕС може да изберат да пътуват повече вътре в съюза. Следователно пандемията предлага потенциален приток на повече местни туристи към туристическите дестинации на България.

Освен това един от най-засегнатите селскостопански сектори е този на винопроизводството. Със спада в търсенето на „ХоРеКа" са намалели и продажбите на вино. Макар че намалелите харчове на потребителите и потенциалните мерки за изолация на секторите на услугите имат неблагоприятен ефект върху продажбите на вино, винопроизводителите могат да се възползват от тази промяна в поведението на потребителите, за да пласират местните си вина като алтернативи на чуждестранните варианти. Нарастващата тенденция потребителите да предпочитат местни продукти е нещо, от което българските винопроизводители биха могли потенциално да се възползват.

Основни възможности за устойчиво възстановяване

Земеделски стопани и доставчици на средства за производство

Възможност	Източник
Потенциална нова потребителска база	Повече физически лица търсят местни продукти
Иновации в производствения процес към по-добра производителност на ресурсите и по-малко въздействие върху околната среда	Променящо се търсене и социални предпочитания, което изисква промени в производствения процес
По-директен контакт с потребителите и по-големи маржове	Съкратена дистанция между фермерите и потребителите вследствие на променящите се предпочитания на потребителите
Икономии от мащаба посредством национално и регионално сътрудничество	Прекъсване на по-големите международни вериги на доставките, но продължаващи инвестиции в транспортна инфраструктура в ЦИЕ

Преработване, съхранение и транспортиране на храни

Oportunity	Source
Възможности местните доставчици да демонстрират собствените си продукти	Повишаващ се интерес у потребителите към местни стоки, както и продукти с по-малко неблагоприятни последици за околната среда
Възможност процесът по производство на храни да стане „по-зелен”	Променящото се търсене налага промени в производствения процес
Нови и ефективни решения за транспортиране и съхранение	Сътресения в транспорта
Необходимост от по-високо ниво на самодостатъчност в рамките на държавата или региона	Сътресения в търговията и веригите за доставки

Търговци на дребно, ресторанти и потребители

Възможност	Източник
По-информирани избори на потребителите и нови сфери за конкуренция	Нарастваща тенденция към приготвяне на храна вкъщи и съзнание за устойчивост
По-голям интерес към местни търговци на дребно и пазари и положителен ефект върху маржовете вследствие на това	Повишаващ се интерес у потребителите към местни продукти
Повишаващ се интерес към специализирани магазини и положителен ефект върху маржовете вследствие на това	По-взискателни потребители поради продължаващото социално-икономическо развитие или здравословни и диетични потребности
Цифровизация – подем на онлайн поръчките и доставката на храна по домовете	Необходимост или желание да се стои вкъщи

Мерки за подкрепа

1 **Промени в политиката – както ограничителните мерки, така и схемите за подпомагане– следва да бъдат балансирани между необходимостта от защита, стабилност и нуждата от устойчиво възстановяване.** Освен това политическите лидери следва да съобщават всякакви планове за въвеждане или вдигане на ограничения значително по-рано и да включат като условие за допустимост и други условия за получаване на финансова помощ.

2 **Всяка от по-важните промени в политиката, които целят предотвратяване на пандемията или облекчаване на последиците от нея, следва да бъдат подкрепени от прозрачна и всеобхватна оценка на икономическото въздействие.** От м. март насам много правителства и други заинтересовани лица придобиха необходими и ценни знания относно адекватността на, разходите за и ефектите от различни програми и инструменти. В частност има голям корпус от сведения и данни относно последиците от кризата с COVID-19 върху търговията на дребно, включително хранителните продукти.

3 **Политическите лидери трябва да обезпечат надлежното наблюдение и реакция на рискове, които биха могли да нарушат местните пазари и международната търговия.** Управлението на кризи, включващо ограничителни мерки, граничен контрол и други административни решения, които биха могли да засегнат хранително-вкусовата промишленост, следва да бъдат обект на по-интензивно и по-ефикасно междуправителствено сътрудничество.

4 **Правителствата в ЦИЕ и регионалната хранително-вкусовата промишленост следва да обмислят Европейската зелена сделка като възможност, а не само като предизвикателство.** Същевременно се изискват правилни структурни политики за подобряване на положението на хранително-вкусовата промишленост в ЦИЕ в глобалната верига на генериране на добавена стойност, както и да се отговори на належащите проблеми във връзка с устойчивостта и обществените очаквания.

5 **Изискват се по-нататъшни подобрения на транспортната инфраструктура и разработването на клъстери в ЦИЕ, за да се спечелят нови пазари, да се даде тласък на растежа на малките и средни предприятия и по този начин да се постигнат удовлетворителни икономии от мащаба в хранително-вкусовата промишленост.** Правителствата в ЦИЕ следва да продължат да инвестират в пътни и железопътни мрежи, подобрявайки достъпността на големите градове, пристанищата, както и селските райони.

6 **Брандиране и популяризиране на продукти на хранително-вкусовата промишленост като реакция на променящите се предпочитания на потребителите.** Местните и регионалните правителства следва да си сътрудничат с представители на бранша и да работят заедно за подобряване на бизнес средата за устойчиво възстановяване.

Приложение: Методика на изследването

Включени държави

Настоящият проект обхваща 12 държави в Централна и Източна Европа:

България	Хърватия	Чехия	Естония
Унгария	Латвия	Литва	Полша
Румъния	Сърбия	Словения	Словакия

Методологически подход

Методиката на проекта съчетава както количествен анализ на данни на ниво сектор, така и качествен анализ, почерпан от литературата и обсъжданията с експерти. При финализирането на изследването върху историческите данни и настоящата ситуация във всяка държава стратегически анализ [sic!] за анализиране на начина, по който ще се развие въздействието в различните сектори при множество сценарии за COVID-19. Въз основа на това са картографирани конкретни краткосрочни и дългосрочни последици от пандемията върху конкретни сфери на бранша. На свой ред това ще позволи да се изготви [липсваща дума], за да се изготвят краткосрочни и средносрочни действия, които различните заинтересовани лица, включително публични длъжностни лица могат да предприемат, за да се гарантира устойчиво възстановяване в хранително-вкусовата промишленост.

Повече подробности относно методиката се съдържат в :
Регионален доклад относно Въздействието на COVID-19 върху сектора на храните в Централна и
eitfood.eu/foodforesight

Препратки

1. Служба „Чуждестранно селско стопанство" на Министерството на земеделието на САЩ (2018), Търговията на дребно с храни в България [USDA FAS (2018), Retail Foods Bulgaria]
2. Пак там.
3. Служба „Чуждестранно селско стопанство" на Министерството на земеделието на САЩ (2018), Търговията на дребно с храни в България
4. Служба „Чуждестранно селско стопанство" на Министерството на земеделието на САЩ (2019) България – Селскостопански сектор
5. Служба „Чуждестранно селско стопанство" на Министерството на земеделието на САЩ (2020) Пак там: Наръчник на износителя
6. Пак там.
7. За по-подробно обяснение моля вижте Регионалния доклад „Въздействието на COVID-19 върху сектора на храните в Централна и Източна Европа"
8. Goldberg PK, Khandelwal A, Pavcnik N, Topalova P (2010) Imported intermediate inputs and domestic product growth: evidence from India. Q J Econ 125(4):1727–1767 [Голдбърг, ПК, Ханделвал А, Павчник Н, Топалова П (2010) Вноски непосредствени средства на производство и ръст на вътрешния продукт – информация от Индия]
9. Международен валутен фонд, 2019, България: Консултация по член IV – 2019 – Съобщение за пресата; Докладна записка
10. Възприетата методика на планиране на прогнозни сценарии се основава на методиката, популяризирана от Роял Дъч Шел ПиЕлСи [by Royal Dutch Shell Plc], която си остава приета като надежден модел, който позволява по-добро прогнозиране на бъдещи рискове и опасности.
    Bradfield, R., Wright, G., Burt, G., Cairns, G. and Van Der Heijden, K., 2005. The origins and evolution of scenario techniques in long range business planning [Източници и еволюция на техниките за сценарии в дългосрочното бизнес планиране]. Futures, 37(8), pp.795-812.
    Schoemaker, P.J. and van der Heijden, C.A., 1992. Integrating scenarios into strategic planning at Royal Dutch/Shell. Planning Review. [Интегриране на сценарии в стратегическото планиране в Роял Дъч/Шел. Преглед за планиране]
    Wilkinson, A. and Kupers, R. 2013. Living in the Futures, Harvard Business Review. https://hbr.org/2013/05/living-in-the-futures
11. The Gazette. The Pandemic has Changed our Grocery Shopping Habits [Пандемията промени навиците ни при пазаруване на хранителни стоки]. Достъпно в интернет на адрес: https://www.thegazette.com/subject/news/business/the-pandemic-has-changed-our-grocery-shopping-habits-and-local-grocers-are-adapting-20200904 .
12. Европейска икономическа прогноза: Лято 2020 (Междинна), (2020). Европейска комисия. Достъпна в интернет на адрес: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/ip132_en.pdf . достъпът е осъществен на 10.09.2020 г.

Disclaimer

Deloitte Consulting S.A. (Deloitte) has prepared this report in order to assist EIT Food CLC North East (EIT Food) in undertaking a foresight analysis regarding the impact of COVID-19 on the agri-food sector in Central and Eastern Europe. No other party is entitled to rely on this document for any purpose whatsoever and Deloitte accepts no responsibility or liability to any party other than EIT Food in respect of this document and/or any of its contents.

This document does not constitute a fairness opinion or investment advice and should not be interpreted as such. Furthermore, services provided do not and will not constitute audit or audit services or financial, operational or tax due diligence services, legal services and tax and bookkeeping services of any nature. This document also includes statements, estimates, projections and opinions provided by the experts engaged by the Deloitte concerning anticipated future scenarios, which are subject to significant business, economic and competitive uncertainties and contingencies, and which are or may be beyond the control of EIT Food.

Accordingly, such statements, estimates, projections and opinions may not actually be realised (whether materially or otherwise), and no representations are made by any party as to their accuracy, completeness or achievability. By using this document any such user agrees that this document has been prepared in the interests and for the needs of EIT Food and not those of any other party. Its contents do not constitute financial or other professional advice. Any such other party should seek its own professional advice in relation to its specific circumstances. To the fullest extent possible, both Deloitte and the EIT Food disclaim any liability whatsoever arising out of or connected with the use (or non-use) of this document and its contents, including any action or decision taken as a result of such use (or non-use). No third party user acquires any right as a result of such access that it would not otherwise have had and Deloitte has not assumed any duties or obligations that it would not otherwise have had.